NORSK PEDAGOGISK STUDIESAMLING

15. NOV. 1972

HJERTE BLADET

ORGAN FOR ÅNDSSVAKESAKEN I NORGE

18. ÅRGANG NR. 5 - 1972

HJERTE BLADET

UTGIVER: SAMORDNINGSRÅDET FOR ÅNDSSVAKESAKEN I NORGE
SEKRETÆR: ADVOKAT KAARE JØNSBERG, TORGGATEN 10, OSLO 1

Redaktør: Ruth Erlandsen

Redaksjonskomité: Kari Bredal - Einar B. Skattum - Alfhild Hansson
Konsultative medlemmer: Knut Werner, Johs. Gilleberg, Stein Vik

♥

Henvendelser angående abonnement og adresseforandger skjer til forretningsføreren Gunvor Heier, Postboks 167, 1324 Lysaker.

Innbetaling for abonnement til postgirokonto 9473, bankgirokonto 6088.05.01081 eller til forretningsføreren. Bladet kommer med 6 nummer i året.
Kontingenten er kr. 10,— pr. år.

Henvendelser ang. annonser og betaling for disse skjer til Aug. Hanssens Forlag, Ø. Slottsgt. 5, II etg., Oslo 1.

Manuskripter til Hjertebladet sendes redaktøren Ruth Erlandsen, Kirkeveien 44, Oslo 3.

Følgende organisasjoner er tilsluttet Samordningsrådet for åndssvakesaken i Norge:
Det Norske Diakonforbund
Nasjonalforeningen for Folkehelsen
Norges Bondekvinnelag
Norges Husmorforbund
Norges Røde Kors
Norsk Lærerlag
Norsk Folkehjelp
Norske Kvinners Sanitetsforening
Åndssvakesakens bestyrerforening
Skolestyrerkollegiet ved skoler for psykisk utviklingshemmede
Forbund av pedagogisk personale for psykisk utviklingshemmede

♥

I DETTE NUMMER:

Montreal-kongressen en mektig inspirasjon - Søkte på jobb, men ingen «så» ham - To mødre forteller - Radarveien på verdensutstilling - Intellektuell slagside. Av spesialpedagog Aage Osv. Aakervik - Sommerleir i Gallilea - Kort vinterkulling på Solgården - «Selv om vi ikke kan forstå» - «Grasrota» og organisasjonene - Vardåsen som spesialsykehus - Omsorgen på statsbudsjettet - Javni på Færøyene - Nordisk tidsskrift - Verksted på Jæren åpnet - Sentralhjem med plastfabrikk og rideskole.

U-landene får 30 mill. nye psykisk utviklingshemmede i løpet av de neste tiår

Montreal-kongressen en mektig inspirasjon til økt innsats

Verdenskongressen i omsorgen for psykisk utviklingshemmede de første dagene av oktober vil trolig gå over i historien som et gjennombrudd for erkjennelsen av de psykiisk utviklingshemmedes menneskerettigheter.

Montreal-møtet var den første internasjonale mønstring etter at De Forente Nasjoners hovedforsamling den 20. desember i fjor vedtok i revidert form Jerusalems-deklarasjonen av 1968, der det heter i første punkt at «den psykisk utviklingshemmede har, så langt det overhodet er mulig, de samme rettigheter som alle andre mennesker».

Kongressen ble på mange måter preget av dette betydningsfulle FN-vedtak. Pionerer innen åndssvakeomsorgen som i en menneskealder eller mer har kjempet mot likegyldighet, motvilje og uforstand, hevdet at en godkjenning i verdensorganisasjonen vil få ringvirkninger langt ut over det vi øyner i dag. Mange land som ønsker å stå sterkt i internasjonal sammenheng, vil føle seg presset til å vedta deklarasjonen fordi FN har gjort det.

— Men vedtaket er først og fremst en utfordring til oss om å sørge for at ordene blir fulgt opp av handling, sa den sveitsiske biokjemikeren Yvonne Posternak som på kongressen ble gjenvalgt som president i Den internasjonale Liga av organisasjoner for psykisk utviklingshemmede.

Den sveitsiske biokjemikeren Yvonne Posternak, selv mor til et psykisk utviklingshemmet barn, ble gjenvalgt til president for Den internasjonale liga av organisasjoner for de psykisk utviklingshemmede.

Et tusen flere enn ventet

En kjempeforsamling på over tre tusen fagfolk, foreldre og frivillige medarbeidere fra 47 land hadde satt

Canadas åndssvakeomsorg er sterkt preget av samarbeidet mellom offentlig og frivillig innsats, både når det gjelder finansiering og arbeidskraft. Ved sentret for psykisk utviklingshemmede i Toronto, som dette bildet er hentet fra, deltar en stab av frivillige sammen med sosialarbeidere, psykoterapeuter og logopeder i behandling og hjemmebesøk. Arbeidsområdet er kolossalt — sentret dekker behovet i et område med omlag 3 millioner innbyggere, og barna må reise opptil 13 norske mil for å komme til undersøkelse og behandling.

hverandre stevne i Canadas største by til den femte internasjonale kongress om psykisk utviklingshemning. Tilslutningen holdt på å ta pusten fra arrangørene — det møtte nemlig et tusen fler enn man hadde regnet med! Men Montreal må være et av verdens mest veltrimmede

kongress-metropoler, og den tekniske gjennomføring hadde få synlige feilskjær.

De seks deltakerne som kom fra Norge opplevet imidlertid at deres hotellplasser hang i en tråd da en en serie flyforsinkelser førte til nesten et døgn senere ankomst enn oppgitt ved innmeldingen. Hotellportierene var åpenbart glad for ethvert forfallstegn som kunne bety opprykk på de lange ventelistene!

125 foredrag — 50 filmforestillinger

Montreal skal være en vakker by, men få kongressdeltakere la større merke til skjønnheten langs St. Lawrence-floden. På tre dager ble det holdt ca. 125 foredrag — de fleste i parallelle seksjonsmøter i fem saler, og i pausene var det tilsammen over 50 filmforestillinger som viste behandlingsopplegg, skoler og institusjoner i en rekke land.

En internasjonal arkitektutstilling, en bokmesse og en presentasjon av elevenes arbeider skulle man også studere — foruten å utveksle erfaringer med kolleger og medarbeidere fra fjærn og nær.

Hele kongresesn var utrolig nok samlet på ett gulv i det veldige Queen Elizabeth Hotel i Montreals skyskraper-pregede sentrum, og oppover i de 23 etasjene var også en stor del av deltakerne innkvartert. De andre bodde på storhoteller i samme kvartal, så det ble små sjanser til en morgentur før mengden av foreleserne slapp til foran mikrofonene.

Queen Elizabeth Hotel's direktør leser neppe Hjertebladet, men en spesiell blomst skal han likevel ha for den praktfulle avslutningsbanketten der tre tusen mennesker i sammenhengende festsaler spiste middag — på glovarme tallerkener. Bare et par timer i forveien var salene fullpakket av tilhørere til foredrag og paneler og diskusjoner på fire språk med simultantolkning.

FN-rådgiver med sluttappell

Verdenskongressen hadde observatører fra FN og Verdens Helseorganisasjon, og på avslutningen var det programtale av formannen i det rådgivende organ for FN's utviklingsprogram, David A. Morse. I mer enn 20 år var David Morse generaldirektør for Den internasjonale arbeidsorganisasjon, og hans sluttappell til den internasjonale forsamling gjaldt utviklingslandenes åndssvake, som ennå ikke har begynt på veien ut av mørke og isolasjon.

— Verden har anslagsvis 100 millioner mentalt tilbakestående mennesker, og majoriteten av dem lever i de tilbakeliggende land i verden, sa Morse. Det skremmende er at dette tallet vil øke for hvert år. På basis av FN's befolkningsprognoser må vi regne med at tallet på psykisk utviklingshemmede bare i utviklingslandene vil ha nådd 130 millioner i løpet av de neste ti år.

Nordmann i ledelsen

For deltakerne fra Skandinavia var det mye å glede seg over på kongressen. Svenske og danske fagfolk var godt representert på fore-

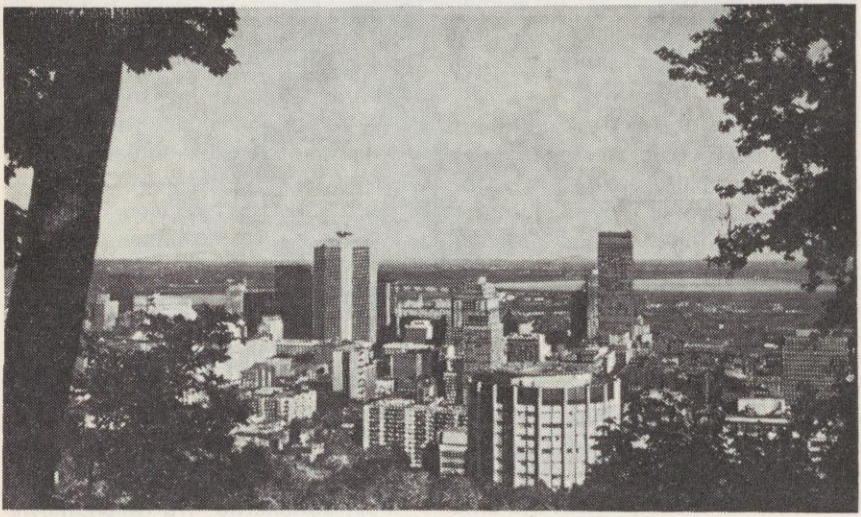
dragslistene, som dessverre var uten norske navn. Til gjengjeld fikk Norge sin representant i styret for den internasjonale liga. Lærer Sigurd **Gohli,** Notodden, ble valgt med støtte fra de andre nordiske land. Gohli er formann i Norsk Forbund for Psykisk Utviklingshemning, den nyeste norske medlemsorganisasjon som ble valgt inn i Ligaen for fire år siden. Fra før har Samordningsrådet for åndssvakesaken i Norge medlemsskap i Ligaen.

Både presidenten Yvonne Posternak og flere foredragsholdere hadde anerkjennende ord å si om de nordiske lands åndssvakeomsorg, spesielt når det gjaldt små institusjoner og aktivt treningsopplegg, fritidsaktiviteter og offentlig støtte.

Rettssak for å få statsstøtte!

For mange fagfolk og foreldre fra land uten velutbygd velferdssystem, lød det som et eventyr at myndighetene dekker alle driftsutgifter ved norske åndssvakehjem. Fra USA ble det fortalt om hvordan man må kjempe for hver krone i offentlige tilskudd og til og med gå rettens vei for å tvinge staten til å betale.

Hjertebladets redaktør deltok i kongresesn i Montreal og kom hjem med tre kilo dokumenter i kofferten. Et skjønnsomt utvalg vil bli gjort, og i de følgende nummer av Hjertebladet blir det etter evne forsøkt å gi noen inntrykk av det som foregikk innenfor Queen Elizabeths hotell-vegger — og på institusjonsbesøk fra Montreal og like til Niagara.

Montreal, Canadas største by, med kongresshotellet Queen Elizabeth midt inni skyskraperklyngen. De over 3000 deltakere fra hele verden hadde knapt tid til å bevege seg utenfor kjempehotellet i fire hektiske kongressdager.

SØKTE PÅ JOBB — MEN INGEN «SÅ» HAM

En mistrøstig opplevelse når det gjelder holdningen til de psykisk utviklingshemmede i arbeidslivet ble fortalt på verdenskongresesn i Montreal av amerikaneren Bernard Posner, assisterende generalsekretær i presidentens komité for sysselsetting av handikapte i USA.

Posner hadde ønsket å studere hvordan en psykisk utviklingshemmet ble mottatt som arbeidssøker. I løpet av to dager søkte han jobb hos 14 arbeidsgivere i en vestamerikansk by, ledsaget av en attføringskonsulent som presenterte Posner som psykisk utviklingshemmet.

— Jeg har aldri før hatt en så ydmykende erfaring i mitt liv, sa Bernard Posner.

Bare én eneste av alle de møtte på runden, snakket direkte til Posner. De andre omtalte ham mens selv hørte på.

— Til slutt følte jeg det som om jeg hadde mistet min personlighet. Vi kunne komme til en dør, og jeg tok meg selv i å vente til attføringskonsulenten åpnet den for meg.

Da konsulenten forklarte personalsjefen ved en sementfabrikk at arbeidssøkeren kom fra en institusjon for psykisk utviklingshemmede, mønstret personalsjefen ham fra øverst til nederst. Så spurte han konsulenten hvor gammel Posner var og om han kom godt ut av det med de andre i institusjonen.

I en vaskeribedrift rakte Posner hånden fram for å si goddag. Personalsjefen nektet å trykke ham i hånden og vendte seg i steden til attføringskonsulenten.

— Hør her, vi har nettopp ansatt to slike som denne her, vi kan ikke ta inn flere, de trenger altfor mye overvåking, sa personalsjefen.

I et beskyttet verksted ble Posner øyeblikkelig tiltalt ved fornavn av en ung pike blant personalet. — Bernie, sa hun, har du lyst til å prøve deg på snekring? Vi må være forsiktig med de farlige maskinene, ikke sant?

— Jeg fikk ikke en eneste sjanse til å opptre som en person. Folk så bare min merkelapp — «utviklingshemmet», fortalte Bernard Posner under det siste plenumsmøtet på Montreal-kongressen.

Han opplyste ellers at et stadig større antall psykisk utviklingshemmede går ut i arbeidslivet i USA fordi det er mangel på delvis og helt ufaglært arbeidskraft.

— La bare folk beholde sine fordommer, sa Posner. La dem fortsette i sine stereotype tankebaner. Men sørg for at de utviklingshemmede får jobbe ved siden av alle andre ute i arbeidslivet. Bare det kan på lang sikt endre holdningen til dem.

To mødre forteller

— Fra den dag vi bar ham inn i hjemmet og fortalte hans tre eldre søsken at nå hadde vi fått et barn i huset som alltid ville forbli et barn og alltid trenge hjelp, har vi hele tiden vært fem om ham. Aldri har jeg i disse sju årene hørt noen av hans søsken si at det og det kunne vi ha gjort, om vi ikke hadde hatt Pål. De har tvertimot alltid ansett det som en selvfølge at skulle familien ut, skulle Pål være med.

— — —

Det er Påls mor som forteller dette. Hennes sju år gamle mongoloide sønn var den mest tilbakestående av de 20 barna som sammen med sine mødre deltok i et fjorten dagers feriekurs på Haraldvangen i Hurdal siste halvdel av august. Oslo Røde Kors Barnehjelp arrangerte kurset med støtte av Sosialdepartementet. Aftenpostens Jorunn Johnsen har besøkt Haraldvangen og forteller om mødre som aksepterer sine åndssvake barn — og modnes og vokser på det.

Hun lar Påls mor fortelle:

— Fra gutten kom til verden, har vi akseptert ham slik han er og tatt ham som vår families spesielle oppgave. Og det merkelige er at han har gitt oss krefter som vi ikke trodde vi hadde, og en sinnets styrke vi aldri hadde tenkt oss i besiddelse av. Vel følte vi oss slått fullstendig til jorden da legene fortalte min mann og meg hvor dypt handicappet han var. Det tok oss to døgn å komme til hektene igjen. Men fra det øyeblikk var vi to om ham.

— Kjenner han sin familie?

— Jeg har alltid trodd det. Men da han i sommer for første gang i sitt liv var borte fra hjemmet og vi alle sto og strakte armene ut mot ham etter 14 dagers fravær, gikk han ikke til noen av oss. Kanskje får jeg aldri oppleve å se ham bli glad ved synet av oss. Til gjengjeld har jeg så mye annet å takke ham for. En gang tok jeg mine tre velskapte barn som en selvfølge. I dag fylles jeg av takknemlighet hver gang jeg ser dem. Den ubehjelpeligste av oss har kalt på menneskelige egenskaper i oss, frigjort ressurser i oss og gjort oss rikere enn vi en gang var, fortalte Påls mor til Aftenposten.

Års innestengte følelser —

En av medhjelperne under årets kurs på Haraldvangen var en mor som deltok i Barnehjelpens første kurs høsten 1970, sammen med sin mongoloide datter Beate, som den gang var fire år. Under kursavslutningen fortalte fru Berit Røhmen litt om hva det hadde betydd for henne å få drøfte sine problemer med andre likestilte. Hjertebladet har fått anledning til å gjengi fra hennes hilsen:

Ferie vil jeg knapt kalle det — ikke for at det ikke også var tenkt på dette gjennom ekskursjoner og avkopling — men på grunn av et

personlig engasjement til det ytterste under hele kurset, slik at vårt «overskuddslager» ble oppbrukt — og vel så det. Gjennom allsidig ekspertise fikk vi nødvendige og etterlengtede informasjoner om våre problemer. På bakgrunn av de forelesninger som ble holdt, fikk vi anledning til å diskutere vår egen situasjon og legge fram nettopp «mitt problem» for de sakkyndige på forskjellige hold. Dette var for de fleste en helt ny situasjon — slik at en her faktisk kunne komme fram med års innestengte følelser og gi uttrykk for skuffelser over skjevheter som eksisterer i dagens samfunn. Endel ga uttrykk for at de hadde saknet kontakt og informasjon etter barnets fødsel.

Jeg tror det viktigste var nettopp dette at en fikk avreagert og tømt seg for svært mange problemer som var demmet opp, og en lærte seg til å se sin egen situasjon i et litt annet perspektiv.

Videre følte jeg etter å ha gjennomgått kurset at jeg på en måte ble mer motivert til å snakke åpent med mine omgivelser om min egen situasjon, og jeg følte gjennom dette at de på sin side inntok en litt annen holdning overfor meg — ikke bare en avventende og usikker holdning, men de ble mer åpne og imøtekommende. Eller var jeg selv ikke lenger så skeptisk overfor omverdenen?

— — —

Som et fremtidsperspektiv vil jeg få uttrykke håp og ønske om at myndighetene vil innse viktigheten av og behovet for slike kurs og ta konsekvensen av dette ved nødvendige bevilgninger, slik at alle mødre — foreldre — ikke bare i Oslo-området, men på landsbasis, og på et så tidlig tidspunkt som mulig i barnas liv, kan få en slik hjelp og veiledning. Hver enkelt av oss kan bidra litt i den retning gjennom å gi uttrykk for behovet for slike kurs — også offentlig.

RADARVEIEN PÅ VERDENSUTSTILLING

Tegninger og skisser til Radarveien Daghjem og skole på Lambertseter i Oslo ble studert av fagfolk, foreldre og frivillige medarbeidere fra hele verden de første dagene av oktober.

Det nye anlegget som bygges av Støttelaget for åndssvake i Oslo, var eneste norske innslag i arkitektutstillingen under Den femte internasjonale kongress for psykisk utviklingshemning i Montreal. Det består av sju paviljonger og administrasjonsbygg og får plass for 100 elever. En av avdelingene er et weekendhjem med åtte plasser, og daghjemmets skolekjøkken skal bruke weekendhjemmet som treningsleilighet utenom helgene.

Radarveien er beregnet ferdig i begynnelsen av mars 1973 og driftsklar 1. august samme år. Arkitekt for anlegget er P. A. M. Mellbye.

Intellektuell slagside i forsøksplanen for undervisning

ART. ANALYSERT

Av spesialpedagog Aage Osv. Aakervik

I forsøksplanen for undervisning av åndssvake fra helsevernet for psykisk utviklingshemmede heter det at undervisningen skal omfatte flest mulig av barn og ungdom i institusjonene og at undervisningen ikke tenkes basert på ferdigheter i vanlige skoledisipliner.

Men i planens forslag til praktisk organisering av fag- og timefordeling er det oppstått en «intellektuell slagside» med ensidig vekt på den intellektuelle modning og utvikling, sier spesialpedagog Aage Osv. Aakervik i denne artikkel han har skrevet for Hjertebladet.

Aakervik mener her å spore en av årsakene til at skolen for psykisk utviklingshemmede er blitt et lukket tilbud forbeholdt den evnemessige eliten.

Artikkelforfatteren som er lærer på Klingenbergheimen ved Namsos, skrev sin særoppgave ved Statens spesiallærerskole om undervisningstilbudet ved internatinstitusjoner for utviklingshemmede.

En tidligere artikkel i Hjertebladet nr. 1/72, konkluderte med at det pedagogiske tilbud som barnehage og skole representerer innen helsevernet for psykisk utviklingshemmede, er et lukket tilbud. I aldersgruppen opp til 21 år er det 37 pst. som faller utenfor dette tilbudet.

Her vil en redegjøre for utvelgelsen av elevene til barnehage og skole, og om organisering av undervisningen. Materialet bygger på en rundspørring til landets åndssvakeinstitusjoner høsten 1970.

Evnemessig vurdering

På hvilket grunnlag er elevene valgt ut til undervisning?

Svarene på dette spørsmålet forteller dels om hvilke kriterier man legger til grunn ved utvelgelsen av elevene, dels om hvem som deltar i utvelgelsesprosedyren, og dels om selve prosedyren.

Når det gjelder uttak til undervisningen er det påfallende mange institusjoner som legger vekt på en evnemessig vurdering av eleven, en vurdering av elevens intellektuelle fungering.

Fra forrige artikkel vil en ta opp igjen de to krasseste eksempler på dette: «uttak skjer etter intellektuell status» og «uttak skjer etter hvorvidt eleven vil ha utbytte av teoretisk undervisning».

En slik vektlegging henger trolig sammen med arten av det undervisningstilbud som blir gitt.

Men det er også tydelig at man ved mange institusjoner legger en bredere vurdering av eleven til grunn for uttak til undervisning. Ved siden av et forholdsvis høyt intellektuelt funksjonsnivå, legger man vekt på faktorer som sosial modenhet, evne til kommunikasjon, interesser o.l.

Skole for alle i fem hjem

Noen få mindre hjem, fem i tallet, tilbyr undervisning til alle sine klienter. Det ene hjemmet har bare elever i skolepliktig alder, og disse får derfor sitt undervisningstilbud. De andre fire hjemmene sier om uttak til undervisning: «alle har krav på undervisning, alle får derfor undervisning».

Noen få institusjoner foretar uttak «etter beste skjønn og overbevisning», uten å gå nærmere inn på hva dette innebærer. — Svært få institusjoner legger vekt på alderen ved uttak av elever til undervisning.

Uttaksprosedyren er noe forskjellig fra institusjon til institusjon. Gjennomgående er den noe mer komplisert og omfattende ved de større instusjonene. Dette er vel også rimelig da disse har et større faglig team til rådighet. Det synes som om det ofte er overlatt til avdelingspersonalet (og dels også barnehagepersonalet) å ta initiativ til at en klient får «prøve seg i skolen».

I de enkleste tilfelle fører et initiativ fra avdelingspersonalet til at klienten tas inn i skolen til observasjon. Resultatet av en slik observasjon er så avgjørende for om klienten får et skoltilbud eller ikke.

En mer omfattende prosedyre inneholder observasjon/undersøkelse ved lege og psykolog, observasjon og uttalelse fra avdelings- og barnehagepersonale samt observasjon ved spesialpedagog. Resultatene av disse observasjoner/undersøkelser drøftes så i et «plenumsmøte», og her blir avgjørelsen fattet.

16 prosent fra evneveikeskole

Hvor mange av elevene har tidligere gått i skole for evneveike? Av de 1097 elevene som får undervisning i skolen innen helsevernet for psykisk utviklingshemmede, har 173 tidligere gått på evneveikeskole. Dette utgjør ca 16 pst.

Noen stor del er kanskje ikke dette, men sammenholdt med de kriterier man legger til grunn for uttak, synes en det er riktig å si at skoletilbudet gjelder de intellektuelt best utrustede.

I hvilken utstrekning og i hvilken form foregår det samarbeid med annet personale?

Ved de aller fleste institusjoner er det ukentlige møter. Disse møtene synes å være mer formelle møter på styrer/leder-nivået. Her deltar institusjonens styrer, avdelingsleder(e), skolestyrer, arbeidsleder(e) og eventuelt sosialkurator, lege og psykolog — hvis de er knyttet til institusjonen.

Ved noen få mindre institutsjoner er det daglige møter, ofte i forbind-

else med felles kaffepauser for alt personale. Enkelte betegner også samarbeidet «som i en familie».

Bare én institusjon skisserer et samarbeid om selve opplegget av undervisningen, et konkret opplegg for barnas aktiviteter i avdeling, barnehage og skole. Dette er ennå på det forberedende plan.

Av det som er sagt foran kan en kanskje trekke den slutning at pedagogen i det vesentlige ser sin oppgave knyttet til «skolen» og den mer eller mindre formelle undervisning som foregår der.

«Kan neppe omfatte flere»

Kan undervisningstilbudet omfatte en større del av klientellet?

Et gjennomgående trekk ved svarene her er at slik opplegget er i dag, gjelder det de flinkeste av elevene og kan neppe omfatte flere. Mange hevder at ved deres institusjon er det ikke flere som kan ha utbytte av teoretisk undervisning.

Imidlertid fremgår det også at man kan tenke seg å utvide undervisningen ved å gi de som allerede går i skole flere timer pr. uke.

Det kommer også frem at dersom man forandrer undervisningstilbudet i praktisk retning, kan tilbudet gjelde flere av klientene. Enkelte nevner her et utvidet samarbeid med avdelingspersonale og arbeidsterapeuter om det praktiske opplegget. — En anser disse tingene for å være meget viktige. Hva skal en egentlige legge i begrepet undervisning for psykisk utviklingshemmede?

Må det nødvendigvis være teoretisk undervisning i større eller mindre grad? Må det være en lærer/spesialpedagog som underviser?

Tilrettelegging av undervisningen

Når det gjelder den praktiske organisering av undervisningen i grupper og klasser, er de innkomne opplysninger mangelfulle og vanskelige å gruppere.

Den praktiske tilrettelegging vil jo være avhengig av mange faktorer, f.eks. antall klienter, klientenes alder, deres utviklingstrinn og muligheter for å motta «kunnskap» i det tilbudet man har organisert.

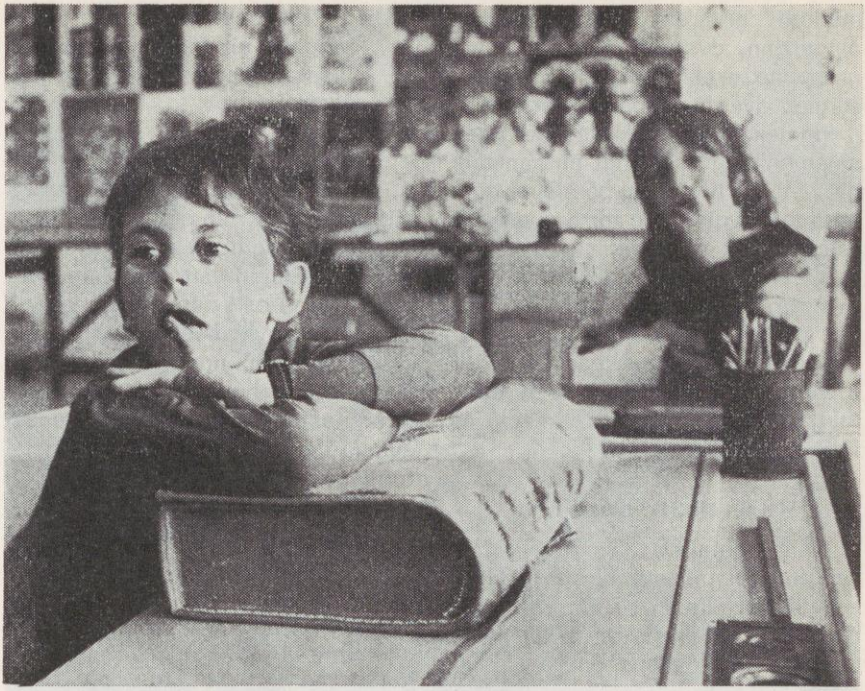
Imidlertid synes man ved sentralinstitusjonene å ha kommet frem til følgende inndeling:

Modningsgrupper — med overveiende vekt på sansetrening, begrepsdanning og forskjellige aktiviteter.

Begynnergrupper — modningsaktiviteter som ovenfor, men mer spesielt rettet mot forberedende lese- og regneundervisning. Kristendom innføres her gjerne som eget fag.

Mer formelle skolegrupper — Disse gruppene fordeler seg over hele grunnskolens spekter, barnetrinnet såvel som ungdomstrinnet. Pensum er selvsagt tillempet. I mange tilfelle gjennomføres her en viss fagdeling.

Yrkesforberedende grupper — Ved noen større institusjoner har man opprettet yrkesforberedende undervisning.

Er det evnene som avgjør om barna får skolegang?

En noe tilsvarende gruppering finner en også ved de mindre hjemmene, men her har man ikke så mange klienter, og spekteret av grupper blir defor noe mindre.

Gruppenes størrelse

Opplysningene om gruppenes størrelse er også noe mangelfulle. Dette avsnitt og det neste (om timetallet) bygger på opplysninger fra 5 sentralinstitusjoner og 11 mindre hjem.

Antall elever i gruppene varierer institusjon til institusjon såvel som innen den enkelte institusjon.

Følgende oversikt fra 5 sentralinstitusjoner viser dette:

Institusjon	Minste gruppe	Største gruppe
A	3 elever	7 elever
B	2 elever	6 elever
C	6 elever	8 elever
D	2 elever	10 elever
E	4 elever	10 elever

Den samme svingning i gruppestørrelsen finner en også ved de mindre hjemmene. Gjennomsnittlig gruppestørrelse ved sentralinstitusjonene er 5-6 elever, ved de mindre hjemmene 4-5 elever.

En har undersøkt svarene for å se om det er noen sammenheng

mellom gruppestørrelse/undervisningstrinn, dvs. om de store/små gruppene er knyttet til modningstrinnet, dvs. begynnertrinnet osv.

Imidlertid har en ikke funnet noen sammenheng (så langt en kan tale om det) og tilgangen på elever som har vært avgjørende for gruppestørrelsen.

Individualtimer er ikke tatt med ovenfor. Besvarelsene viser imidlertid at dette benyttes ganske ofte. Enkelte institusjoner har en lærer som bare gir enetimer. Ved noen institusjoner gis disse timene av logoped.

Fra en til 31 timer i uken

Med timetallet tenker en på antall undervisningstimer den enkelte elev får pr. uke. Dette varierer også sterkt. Enkelte elever får bare 1 time pr. uke, mens andre får 31 timer.

Det har liten verdi å regne ut noe gjennomsnittstall, men målt i antall undervisningstimer kan en trygt si at de psykisk utviklingshemmede får et vesentlig ringere tilbud enn andre skoleelever.

for å skape en oversikt over hvordan det rent praktiske undervisningstilbud arter seg med hensyn til fagdeling, emneundervisning osv., har en valgt å dele institusjonene inn i følgende grupper:

A. Institusjoner med overveiende fagdelt undervisning, hovedvekt på norsk, regning osv.
B. Institusjoner med overveiende integrert undervisning.
C. Institusjoner hvor undervisningen blir gitt i annen skole.
D. Institusjoner hvor man overveiende gir individuell undervisning uten fast plan og fagkrets.

Mest fagdelt undervisning

A. Det viser seg at flertallet av institusjonene gir en overveiende fagdelt undervisning. 9 sentralhjem og 10 mindre hjem kan etter besvarelsene plasseres i denne gruppen.

De fagene man oftest støter på er kristendom, norsk (muntlig og skriftlig), regning, orienteringsfag/samfunnsfag, heimkunnskap, kroppsøving, sang/musikk og ADL/sosial trening. Noen institusjoner gir også svømmeopplæring.

Grensene mellom fagene synes å variere sterkt fra institusjon til institusjon. Flere institusjoner bemerker at til tross for den skjematiske inndeling i forskjellige fag, opprettholder man ingen faste fag-grenser.

En vil også nevne at en av disse institusjonene holder på å utarbeide et opplegg hvor undervisning betraktes som noe vesentlig mer enn det som foregår i «skolestua». Ved denne institusjonen forsøker man å trekke internatpersonalet inn i undervisningsopplegget. Til grunn for denne undervisning vil man legge Axeheim og Liljeroths «Träningsprogramm för psykisk utvecklingsstörda».

En annen, mindre institusjon som en har valgt å plassere i denne gruppen, legger stor vekt på at elevene alltid er i en læresituasjon enten de er i skolen eller i avdelingen.

B. Tilsammen 5 institusjoner beskriver sin undervisning som inte-

Undervisningsgrupper på fire-fem er vanlig ved de mindre hjem.

grert. Ved en institusjon skiller man bare mellom norsk og regning og integrerer de andre fagene i disse.

En annen institusjon beskriver undervisningen som periodelesning hvor man integrerer alle fagene i emneområder.

En tredje institusjon beskriver undervisningen som en blanding av emneundervisning og vanlig fagdelt undervisning.

De to siste institusjonene beskriver undervisningen som integrert undervisning uten å gå noe nærmere inn på dette.

I annen skole

C. Fire institusjoner melder om undervisning i annen skole. Ved en av disse får 10 elever undervisning i hjelpeklasse eller vanlig klasse i «normalskolen». Ved en annen institusjon får 4 elever undervisning ved en nærliggende barneskole to dager i uken. Det dreier seg om voksne kvinner. Det blir undervist i kristendom, norsk og regning.

Drikk

TETLEY TE

MASCOT

Tobakk — Frukt — Sjokolade

ved Hotell Vic

PORSGRUNN

GUTTORM HENDEN
INGENIØR- og RØRLEGGERFIRMA
Torshovgaten 4 — Oslo
Telefon 37 91 32

TERMOSTATER
MÅLEAPPARATER
REGISTRERPAPIR
SOLBERG & ANDERSEN A/S
Brynsveien 5 - OSLO 6 - Tlf. 20 82 12

GRORUD BOK & PAPIR
Bergensvn. 8 - Tlf. 25 38 76 - Grorud
Bøker - Papir - Skrivesaker

ROBERT VARPE TREVAREFABRIKK
Teie — Telefon Tønsberg 21 3 45

ANDERSEN & LENSBERG
ALT I GRAVING —
OPPLESSING OG TRANSPORT
Telefoner 29 213 - 29 243 — Sem

A/S HAGEANLEGG
Flaggstenger - Stiger - Hageporter
Tørkestativer - En gros - En detail
7056 Moholt - Trondheim - Tlf. 38 176

THOROLF KRISTIANSEN
Kjøtt — Fisk — Kolonial
Åsheim - Ås
Telefoner: Ås 16 - 154 - 371
Vel assortert i dagligvarer

ALL FYSIKALSK BEHANDLING
Også i hjemmene
LILLEMOR JENSEN
Bestumveien 61 — Telefon 55 93 05
Statsaut. sykegymnast

BRUK SPESIALISTEN!
All slags sandblåsing av glass, trepanel, møbler og metaller.
Over 20 års erfaring.
TRYGVE ORFJELL
Normannsgt. 31 - Tlf. 68 45 70

ØRDAL GARTNERI
NARDOSLETTA — TRONDHEIM
Telefon 35 304

ODD HAGEN
GLASSMESTER
Magnor — Tlf. 37 606
Lager av Drammens Isolerglass
Kontakt oss — Hurtig levering

FOLLO KJØTT OG SPEKEMAT A/S
Oppegård
Kjøtt - Flesk - Pølsevarer og grønnsaker
Telefon 80 31 45

Ved et annet mindre hjem er det en elev som får sin undervisning i en nærliggende eksternatskole for evneveike. Ved et tredje mindre hjem er det en elev som får individualundervisning i en nærliggende barneskole.

D. 4 institusjoner beskriver undervisningen som vesentlig individuell og/eller uten fastsatt plan og fagkrets. To av disse har nettopp startet opp og må vel betraktes som i en innkjøringsperiode.

Til slutt skal nevnes at 3 institusjoner faller utenfor ovenstående gruppering. To av disse gir ingen opplysninger om undervisningen.

Den siste sier at undervisningen bygger på elevenes interesser, at man legger vekt på forming og fri utfoldelse, at man driver mer regulær undervisning for de høyerestående, og at man ikke benytter noen fagfordelingsplan.

En kort oppsummering:

En slik skjematisering av opplysninger som her er foretatt, vil ofte innebære en forenkling, ja kanskje en fortegning av situasjonen. Likevel har en tillatt seg å foreta følgende subjektive og kritiske oppsummering:

— «Skolen» innen helsevernet for psykisk utviklingshemmede arbeider med de høyest fungerende, den intellektuelle eliten.

— Skolen synes å etablere seg som en institusjon i institusjonen.

— I undervisningen synes man overveiende å legge vekt på intellektuelle ferdigheter.

— De intellektuelt høyest fungerende synes å få et bra — om enn noe tradisjonelt preget — undervisningstilbud.

— Det lokale tilbud til de psykisk utviklingshemmede er svært forskjellig rundt om i vårt land.

Forsøksplanen

Hvorfor har undervisningstilbudet blitt slik som det er? Undervisningen innen helsevernet for psykisk utviklingshemmede bygger på «Forslag til forsøksplan for undervisning av åndssvake».

Innledningsvis sier man i denne planen at undervisningen bør omfatte flest mulig av barn og ungdom ved åndssvakeheimene. Man tenker seg da en undervisning som ikke er basert på ferdigheter i lesning og skrivning. Dette kommer til uttrykk i følgende:

«Av elevene i skolen vil bare en del kunne få opplæring i vanlige skoledisipliner, og en må regne med at en relativt liten del av elevene greier å tilegne seg ferdigheter i lesning, skrivning og regning.»

Vesentlig ved undervisningen vil være at den skal hjelpe elevene til modning og utvikling, øke deres evne til å orientere seg i det nære miljø, stimulere til selvstendighet og gi sosial erfaring.

I «forsøksplanen» blir det også lagt vekt på at man må ta sikte på en fullstendig integrering av praktiske og teoretiske aktiviteter. Elevenes modenhetsnivå krever at alt stoff har direkte konkret tilknytning. Det vil derfor være lite hensiktsmessig å trekke det teoretiske stoffet ut og legge det til egne timer.

A/S BUSSTRAFIKK

SKIEN

ROLF GROTH

Kjøtt og Pølsevarer

N. Bankegt. 6 — Telefon 1615
Halden

LARS T. VIGRE

SKOTØYFORRETNING

Sandnes — Tlf. 61 282

AASHOLT LANDHANDEL

Alt i Dagligvarer

Garn og Kofter

Berg st. Tlf. 95 167

HOLMS TOTAKTSERVICE

Plastbåter — Outboards etc.

Ing. Bjørn Holm

1760 Berg st. — Tlf. Halden 83 443

BERG HANDEL

Alt i dagligvarer

Berg st. — Telefon 95 203

JANSENS BLOMSTER

Sandnes — Telefon 61 142

KONTAKT

Elektrisk Forretning
Aut. Installatør
Horten — Telefon 43 220

TRYGVE LIHAGEN

Papirhandel — Kontorrekvisita

Strandvn. 24 — Gjøvik — Telefon 72 515

OSVALD HOLMEN A/S

AUT. RØRLEGGER — RØRHANDEL

Gjøvik — Sentralbord 72 200

BJERKS TREVAREFABRIKK

Spes.: Garderobeskap

Sandnes — Telefon 63 260

ALFRED NOMME

Hans Jacob Roksund

BLIKKENSLAGERVERKSTED

Tlf. 23 607 Skien - Priv. 30 389

Bygningsarbeider - Venilasjonsanlegg

Besøk

SEEBERGS PARFYMERI OG HERREFRISØR

Sommerfeldtsgt. 3 - Gjøvik - Tlf. 71 934

HELGE NYLENNA

SERVICESTASJON

Vegsund — Telefon Ålesund 40 471

SØRUMSAND GJESTGIVERI

Sørumsand — Telefon 72 70 41

Dagens middag anbefales

2 retter kr. 9,75. Alt inkl. og a la carte

Øl og Mineralvann

Fire trinns undervisning

Når det gjelder den praktiske organisering av undervisningen, stiller «forsøksplanen» opp følgende fire trinn:

1. **Forberedelses-gruppe:**
   Udervisningen her vil tilsvare aktiviteter i vanlig barnehage og vil omfatte forming, konsentrasjonsøving, lek, dramatisering, sansetrening, taleøving o.l.
2. **Aktivitets/modningsgruppe.**
   Undervisningsopplegg som i forberedelsesgruppen, men etter hvert større vekt på øving av språklige ferdigheter, talløving og innføring av enkel kunnskap i orienteringsfagene.
3. **Praktisk/teoretisk gruppe.**
   En legger her vekt på innlæring av ferdigheter i lesning og skrivning og innføring av lette lesebøker. Det er også muligheter for å gå noe videre i orienteringsfagene. En betydelig del av timene nyttes fortsatt til mer praktisk betonte aktiviteter.
4. **Ungdomsskolen.**
   Overgangen til ungdomsskole betyr hverken en omlegging av organiserings- eller undervisningsmåte. Noen av elevene har tidligere fått en mer teoretisk undervisning og behersker elementære ferdigheter i lesning og skrivning, andre har ikke disse ferdigheter.

Også når det gjelder fag- og timefordeling inneholder «forsøksplanen» en rammeplan som i første rekke skal tjene som et mønster for vektlegging av de enkelte fagområder.

Forberedelsesgruppe: Integrert undervisning uten oppdeling i spesielle fagområder.

Aktivitets/modningsgruppe: Språkøvinger (6t), talløvinger (3t), heimstadlære (5t), kroppsøving (3 t) og andre aktiviteter (13t).

Praktisk/teoretisk gruppe: Språkøvinger, lesning, skrivning (6t), talløvinger, regning (4t), orienteringsfag (5t), kroppsøving (3t) og andre aktiviteter (12t).

Ungdomsskolen, praktisk/teoretisk gruppe: Norsk, muntlig evt. skriftlig (7t), regning (4t), kristendom (2t), naturfag (2t), samfunnsfag (3t), kroppsøving (4t) og praktiske aktiviteter (14t).

En intellektuell plan?

Sammenlikner en det som i «forsøksplanen» sies innledningsvis om undervisning av åndssvake, med planens forslag til praktisk organisering og fag- og timefordeling, synes en at den siste delen har fått en «intellektuell slag-side». Den legger ensidig vekt på den intellektuelle modning og utvikling. Andre viktige aspekter ved den menneskelig utvikling blir ikke nevnt.

Dette kan kanskje være en av årsakene til at skolen innen helsevernet for psykisk utviklingshemmede har blitt som den er.

Våren 1969 ble det holdt et symposium om «Undervisning av særlig utviklingshemmede». Symposiet ble arrangert av Nordiska Förbundet Psykisk Utvecklingshämning og en rapport finnes i tidsskriftet Psykisk Utvecklingshämning nr. 2/70. En vil her avslutningsvis ta med litt om målsetting og undervisningens inn-

BILREK.
Bjørn Rist & Co.
Telefon 1 574 - Kirkenes
Telegr.adr.: «Bilrek»
Opel - G.M.C. - Bedford - Vauxhall Chevrolet
Oljer - Bensin - Bilgummi - Rekvisita Forsikring

HALDEN BOLIGVARME
Flytende brensel — Oljekaminer
Fisketorvet, Halden — Telefon 84 641

GULV- OG TAKBELEGG KOMPANIET
Inneh.: Brødr. Myklebust
Postboks 170 — 4051 Sola
Tlf. 50 807 - 50 832 — Stavanger

Fylkesbilene i Nord-Trøndelag
Hovedkontor i Steinkjer

A. ENGEBRETSEN
Møbelforretning
Nytorget — Telefon 106
Kongsberg

LAURITZ ANDERSEN
Gullsmedforretning
Innehavere:
Magda Andersen og Elsa Andersen Utne
Kirkegt. 10. Stavanger. Telefon 21 251

L. HVIDING
Likkistefabrikk
Stavanger - Telefon 28 772 - 36 479
Begravelsesbyrå Telefon 28 772
Privat telefon 36 758

Fotograf
STRAND
Kongsberg

AAS KAFETERIA - KIOSK
v/riksv. 10 (Drammen—Kongsberg)
38 km fra Drammen, 3,5 km fra Kongsberg
Småretter - Smørbrød - Kaffe - Camping
Anledning til fiske — Tlf. Kongsberg 1142

ASKE BOKTRYKKERI OG OFFSET A/S
Telefon 26 540
Stavanger

Besøk
BOLLA KONDITORI
Skagen 14 — Stavanger — Tlf. 20 895

JONAS WALDELAND
Byggefirma
Nytorget — Telefon 26 588
Stavanger

LEIF W. HANSEN & CO.
Gullsmedforretning
Prostebakken 2 — Stavanger
Tlf. 25 209

ARNT SVENDSEN
Kjemisk Renseri — Fargeri
Rosenkrantzgt. 14 A — Stavanger
Telefon 24 064

«LOTUS»
Damefrisørsalong
N. Kleivegt. 16
Stavanger Tlf. 20 943

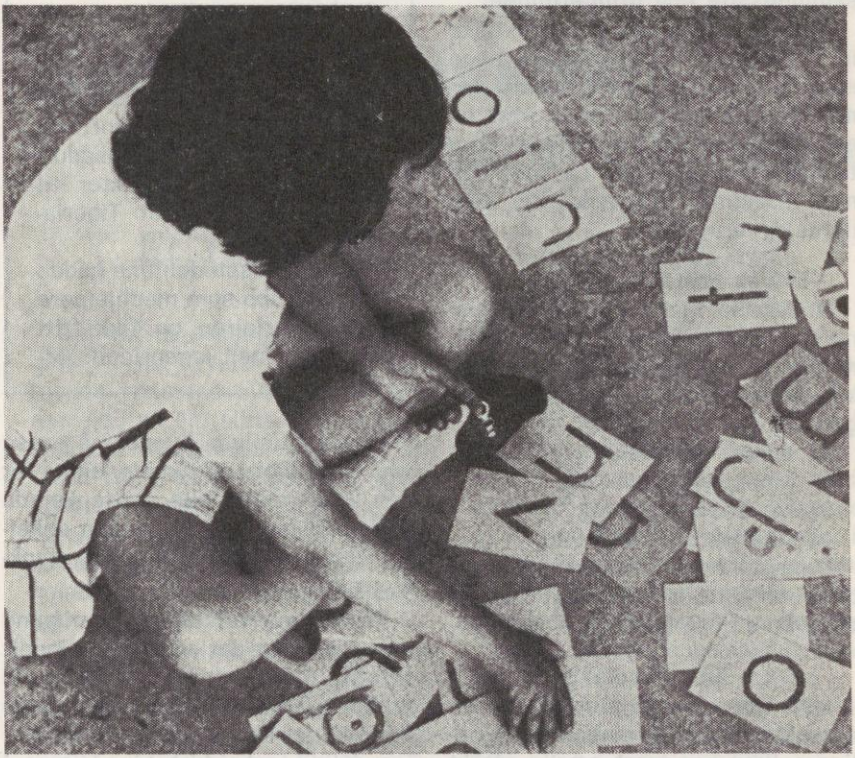
hold slik det kommer til uttrykk i denne rapporten.

Målsetting

Målet for undervisningen av de særlig utviklingshemmede er å høyne elevenes funksjonsnivå, slik at det samsvarer med deres optimale ressurser. Den grunnleggende innstilling til undervisningen skal være at elevene selv må få et positivt utbytte av den. En viktig del av målsettingen er at elevene lærer å kjenne seg selv i relasjon til andre mennesker og miljøer.

Det er derfor nødvendig å legge vekt på å fremme en optimal utvikling når det gjelder:

- kjennskap til egen kropp,
- kjennskap til sine egne behov og hvordan de kan tilfredsstilles,
- selvstendighet i primærfunksjonene,
- evne til å kommunisere med andre mennesker,
- evne til selvstendig tenking og adekvate handlingsformer,
- kreativitet, humor og lekeevne.

Innlæring av ferdigheter i lesning og skrivning hører med til forsøksplanens praktisk/teoretisks gruppe.

Undervisningens innhold

Gjennom undervisning og øving skal elevene føres så langt fremover mot målet som den enkeltes forutsetninger tillater. Med undervisning menes all utviklingsfremmende virksomhet som i positiv forstand tar sikte på å styrke individets identitet.

Undervisningen skal føre til at elevene etter sine egne forutsetninger makter å leve så selvstendig som mulig, samtidig med at de settes i stand til å klare en tilpasning i sosiale forbindelser som er mer sammensatte enn primærmiljøet.

Med øving menes den praktiske innlæring som må gjentas så lenge som nødvendig for å heve funknivået. Øvingsprogrammet skal ha en systematisk progresjon som trinnvis fører elevene så høyt opp mot maksimal selvstendighet som deres evner rekker.

Eleven bestemmer pensum

Undervisningens innhold bestemmes av den enkelte elevs forutsetninger og funksjonsnivå. Innholdet kan deles inn i følgende fire hovedgrupper:

1) sosial utvikling,
2) emosjonell utvikling,
3) motorisk utvikling,
4) intellektuell utvikling.

Denne inndeling samsvarer med den utviklingspsykologiske terminologi som i dag brukes av de fleste.

En ny skole?

Man aner her konturene av en ny «skole» med et innhold som tidligere ikke har vært særlig sterkt i det pedagogiske interessefelt.

Denne «skolen» bygger på en så vid definisjon av undervisning at den kan omfatte alle. En tenker da på kravet om å gå ut fra den enkelte elevs forutsetninger og funksjonsnivå.

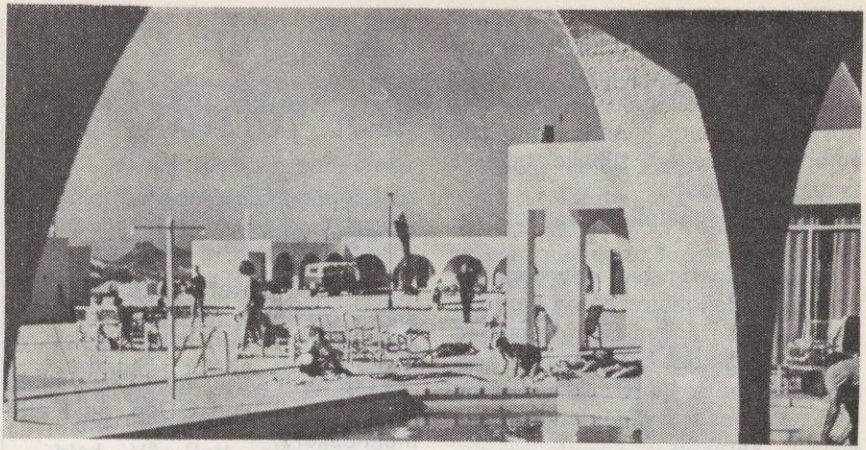
På samme tid blir undervisning noe mer enn det som tradisjonelt foregår i skolen, det som lærerne steller med, for utviklingsfremmende aktivitet kan og bør foregå såvel i avdeling, arbeidsstuer o.l. som i skolen.

Sommerleir i Gallilea

Utenlandske studenter, særlig fra USA, Canada og Tyskland, har jobbet som frivillige på sommerleir for psykisk utviklingshemmede i Gallilea i Israel denne sommer.

Åtte hundre barn i fem puljer hadde ti feriedager hver i sommerleiren, som ble holdt på den vakre Kadduri landbruksskole. Barna kom fra daghjem og institusjoner over hele Israel og var fra 7 til 14 år og noen eldre. Landbruksskolen har idrettsanlegg, svømmebasseng og stort friluftsområde, og fra Kadduri var elevene på utflukter til kjente steder rundt Tiberiasjøen.

Utenlandsstudentene hadde heldagsjobb som medhjelpere i sommerleiren og fikk fritt opphold, men ingen lønn.

Kort vinterlukking på Solgården i Spania

Et tusen klienter første sesong

Den første sesongen for «Solgården» — de Psykisk utviklingshemmedes feriested i Spania — nærmer seg nå sin slutt. Selv ved den spanske Middelhavs-kyst kan vinteren være såpass kjølig at det er hensiktsmessig å ta en pause. Den blir imidlertid ikke av lang varighet. Årets siste tur går av stabelen 7. november, og så begynner man på igjen i siste halvdel av mars.

Det er reiseinspektør ved Helsevern for psykisk utviklingshemmede, fru Bergljot Hammer som har stått for samtlige 11 reisearrangementer siden hjemmet ble åpnet før påske i år, og enkelte turer har hun ledet personlig. Bergljot Hammer er blant dem som holder sin egen person beskjedent i bakgrunnen. Desto sterkere går hun inn for Solgården og virksomheten der.

Det sier seg selv at forberedelsene til hver enkelt tur må koste et meget betydelig forarbeid, i betraktning av at klienter og pleiepersonale skal innmeldes og samles fra institusjoner og hjem ofte fra store deler av landet samtidig. Det hele har imidlertid gått knirkefritt.

— Hvor mange klienter har nytt godt av oppholdet på Solgården, fru Hammer? spør Hjertebladet.

— Når november-turen er avviklet

har innpå 1000 klienter pluss deres pleiepersonale fått sine tre ukers opphold. De er kommet fra hele landet. En enkelt tur var forbeholdt Nord-Norge, hvor klientene ble tatt ombord og levert tilbake igjen i Tromsø og Bodø.

— Ingen spesielle vanskeligheter?

— Selvfølgelig har det oppstått visse vanskeligheter nå og da, men de er til for å overvinnes, og jeg synes faktisk det hele har gått enestående greitt. Vi har ikke engang hatt et eneste sykdomstilfelle av alvorlig karakter.

Enstemmig begeistring

— Og klientene har likt oppholdet?

— Det har vært gitt uttrykk for en begeistring som jeg tror jeg tør si har vært temmelig enstemmig.

Fru Hammer ber oss til slutt om å gi et par praktiske opplysninger: På passasjerlisten over turen som starter 7. november står det ennå igjen noen få åpne plasser, og hun tar gjerne imot noen flere påmeldinger. I den forbindelse kan det opplyses at påmeldinger for turer neste år allerede har begynt å løpe inn.

Og endelig:

Hvis det skulle være noen hjem, institusjoner, støttelag, husmorlag eller lignende rundt om i landet som gjerne vil ha nærmere opplysninger om Solgården og ferielivet der, så står Bergljot Hammer til tjeneste med foredrag og lysbilder. Hun reiser med glede hvor som helst og når som helst så langt hennes øvrige arbeid tillater det.

«Selv om vi ikke kan forstå — »

Av en mongoloids bønn, sammen med sin mor

«Lær oss å være gode mot hverandre, for det er dét Du kaller «fred på jord».

Takk fordi Du er glad i oss, hjelp oss til å bli glad i Deg, og i alle mennesker.

Takk for alle som passer på meg og hjelper meg — takk fordi jeg kan smile og le, og fordi jeg kan snakke og synge og jobbe, og takk fordi jeg kan hjelpe mor og alle de andre.

Hjelp meg å si når jeg har det vanskelig, eller når jeg er redd. Hjelp meg å si hva jeg har lyst til, og hva jeg ikke har lyst til. Takk for maten, for frokost og middag og aftens. Takk for melken og saften, og også for kake og is, og alt det gode som jeg får.

Takk fordi du har gitt oss Kirken, hvor vi alle sammen ber til deg, og synger til Deg, og hvor vi hører om Din kjærlighet, selv om vi ikke kan forstå alt hva vi hører, og selv om vi ikke kan se Deg, så hører Du oss, og er alltid glad i oss alle sammen.

Takk for at mor og E. sammen, med alle de mange andre har fått Kristi legeme i dag. Takk for den store gave, som forteller oss at Du, alltid, alltid, vil være sammen med oss, og passe på oss».

(«St. Olav».)

«Grasrota» og institusjonene

— Vi må være på vakt mot at slagord som «integrering» og «normalisering» heves over dagens situasjon til å bli en akademisk diskusjon om ord, advarer formannen i Norsk Forbund for psykisk utviklingshemmede, lærer Sigurd Gohli. På lederplass i siste nummer av forbundets blad «Vår Rett» slår han til lyd for å holde diskusjonen nede på «grasrota» — der vi lever.

Han fortsetter:

— Det ville være blåøyd å tro at vi kan avskaffe våre institusjoner, men vi må arbeide for at ingen sendes bort fra sine hjem fordi det representerer en i øyeblikket lettvint løsning for de lokale myndigheter. Videre må vi stadig presse på for at forholdene i institusjonene forbedres radikalt i retning av å gi et mest mulig normalisert livsmønster til dem som skal leve der for kortere eller lengre tid. Det må bli slik at institusjonens beboere ikke bare **tror** at de «åker i dagsljus».

Utviklingen går i riktig retning, og vi er kommet et stykke på vei. Likevel er svært mye ugjort, og det vil koste mye arbeid før situasjonen for institusjonenes beboere er slik at de kan si som arkitekt Vaardal-Lunde har uttrykt det: «Bli med meg **hjem**, og se hvordan jeg har det!»

Vardåsen som spesialsykehus

Sentralinstitusjonen for psykisk utviklingshemmede (SIPU) på Vardåsen i Asker har bearbeidet planene med henblikk på en reduksjon av byggekostnadene. Institusjonen skal nå fortrinnsvis bli en behandlingsinstitusjon for psykisk utviklingshemmede med kompliserende lyte — cerebral parese, grensepsykose, alvarlig adferdssvikt m.v.

Vardåsen blir derfor planlagt som et spesialsykehus for disse pasientkategorier, og det foreslås i alt 96 plasser i 1. byggetrinn. I programmet er det mulighet for en utvidelse med opptil 110—120 plasser. Forprosjektet for et redusert 1. byggetrinn ble oversendt Helsedirektoratet gjennom Støttelaget for åndssvake i Oslo på forsommeren.

Omsorgen på statsbudsjettet

100.000 kroner foreslås til Samordningsrådet

Statsbudsjettet for 1973 ble lagt fram av Brattelis regjering like før den gikk av, og det blir den nye regjeringen Korvald som skal ta stilling til budsjettforslaget før stortingsbehandlingen.

Åndssvakeomsorgen — helsevernet for psykisk utviklingshemmede — opererer på statsbudsjettet med 7 600 godkjente plasser, derav 3400 i sentralinstitusjoner, 2000 i andre internatinstitusjoner, 1550 i daghjem og vernede verksteder og 650 i familiepleie/privatpleie. For 1972 ble det regnet med 7 475 plasser. Trygderefusjonene til åndssvakehjem er i 1972 anslått til 208 millioner kroner, mot 162 mill. på 1971-regnskapet. Det er regnet med omtrent 25 prosent økning i trygderefusjonene i 1973.

Til regionale overleger i åndssvakeomsorgen er det foreslått en bevilgning over statsbudsjettet på 988 000 kroner, mot 820 000 i 1972. Det er opprettet stillinger for regionale overleger for åndssvakeomsorgen i følgende områder:

Nord-Norge (Finnmark og Troms), Nordland, Vestlandet, Rogaland og Agder, Vestfold og Buskerud, Hedmark og Oppland, samt kombinert stilling for regional overlege for åndssvakeomsorgen og fylkespsykiater i Østfold, Telemark og Møre og Romsdal.

Til sentralkartoteket for åndssvake er det ført opp 87 000 kroner, mot 77 000 kroner på forrige budsjette. Etterat staten har overdratt Emma Hjorths Hjem til Akershus fylke, forutsettes det at staten inntil videre må leie lokaler på Emma Hjorths Hjem for Sentralkartoteket.

I støtte til Samordningsrådet for åndssvakesaken i Norge er det ført opp 100 000 kroner i forslaget til

---

Javni på Færøyene

Den nye foreldreforeningen på Færøyene innen omsorgen for psykisk utviklingshemmede har fått navnet Javni. Foreningens formann Helena Samuelsen forklarer navnevalget slik:

«Javni er navnet på en plante som vokser oppe i haugen. Den kan aldri bli stor, den er lysegrønn i toppen, den er vanskelig å få øye på, men når man får øye på den, lyser den opp. Slik er det også med de åndssvake, de kan aldri bli store i «ånden», men de lyser opp i menneskemengden der hvor de er.»

Foreldreforeningens viktigste oppgave er å skape en opinion for at Færøyene kan få sine egne treningsog behandlingssteder for psykisk utviklingshemmede, i steden for å sende barna til Danmark slik man er nødt til i dag.

statsbudsjettet for 1973. For 1972 ble det bevilget 70 000 kroner til Samordningsrådet. Det heter i budsjettforslaget at Samordningsrådet for åndssvakesaken i Norge gjennom en årrekke har drevet betydelig virksomhet for å fremme arbeidet for åndssvakeomsorgen ved blant annet å arrangere kurser og konferanser for personalet innen åndssvakeomsorgen. Rådet har dertil opplysningsvirksomhet og koordinerer det utstrakte frivillige arbeid innen åndssvakesektoren, heter det.

Det ble i 1972 bevilget midler til fem tilsynsråd for åndssvake, og for 1973 er det foreslått etablert tilsynsråd i ytterligere et område. Bevilgningene til tilsynsråd foreslås økt fra 200 000 i 1972 til 240 000 kroner i 1973.

Byggearbeidene over på fylket

Til statens åndssvakehjem som nå er overført til fylkene, er det ført opp en siste statsbevilgning på 600 000 kroner. Beløpet gjelder sluttfinansieringen av undervis nings- og aktivitetsbygget ved Emma Hjorths Hjem, som er kostnadsberegnet til 3,4 mill. kroner. Tidligere er bevilget 2,8 mill. kroner til bygget.

Byggearbeidene ved Emma Hjorths Hjem og Klæbu pleiehjem blir nå fylkenes oppgave. For Emma Hjorth i Sandvika gjelder det oppfostringsavsnittet, pleieavdeling for 60 kvinner og utvidelse av vernepleieskolen i tillegg til undervisnings- og aktivitetsbygget. For Klæbu pleiehjem i Trondheim omfatter byggearbeidene bl.a. paviljonger for 40 barn og elevinternat for 40.

Verksted på Jæren åpnet etter lovende prøvetid

Varatun verksted for psykisk utviklingshemmede i Sandnes på Jæren ble nylig offisielt åpnet etter to års lovende prøvetid. Det var Diakonforbundets formann Ivar Haugsvær som foretok den symbolske overrekkelsen av verkstedet til bestyrer Gunnar Søyland.

Varatun har fått 895 kvadratmeter til disposisjon og kan maksimalt ta 50 personer til opplæring. For tiden blir 41 menn og kvinner trenet opp til yrkesaktivitet, og to er allerede begynt å arbeide i en vanlig bedrift.

Direktør Torrey L. Ullerø ved Nærlandheimen sa at Varatun verksted er en videreføring av det arbeid Diakonforbundet begynte for over 20 år siden. Verkstedet er det andre i sitt slag i Norge. Det gir opplæring i sveising, søm, vareemballering, bokbinding og mekanisk arbeid.

Bestyrer Søyland opplyste at en viss skepsis hadde gjort seg gjeldende både fra foreldrenes og fra industriens side i begynnelsen, men at dette er i ferd med å forandre seg. Verkstedet skal også gi fritidstilbud ved siden av opplæringen.

SENTRALHJEM med plastfabrikk og rideskole!

— Vi trodde ikke at vi noensinne skulle få oppleve å se plastvarearbeidere hoppe, danse og klappe i hendene av glede over sine egne prestasjoner. Men det skjer her på Vensmoen, like for øynene våre, skriver journalist Harald Stene Dehlin i Aftenposten, som har besøkt det nye sentralhjemmet for Nordland. Som første helseinstitusjon i sitt slag i landet, har dette nord-norske anlegget for psykisk utviklingshemmede fått etablert egen plastfabrikk i det nye arbeidsterapibygget.

At maskinell produksjon skulle kunne utløse en så makeløs skaperglede, forbløffer ikke minst Vensmoens bestyrer, Wilhelm Nome, og hans medarbeidere. Lilly som kjører plastmaskinen, er stolt som en dronning, og de øvrige pasienters engasjement er preget av begeistring. Man akter å spesialisere seg på artikler til engangsbruk i helsesektoren, og det er ingen tvil om at man hermed har fått tilført en livsfrisk funksjon på det arbeidsterapeutiske plan.

— Dette at de er betrodd en oppgave som går ut på at en mengde ting skjer uavlatelig, utløser noe helt spesielt i sinnene, sier oversykepleier Alf H. Olsen.

Utrolig nok har Vensmoen også fått sin rideskole. 1. januar 1968 forærte Lions Club i Bodø nordlandshesten «Sandra» til hjemmet, og nå har man ikke mindre enn åtte hester, og man er til og med medlem av Hestelaget!

Reportasjen forteller ellers om betjeningsspørmålet som på Vensmoen har bydd på problemer av spesiell karakter. Vensmoen har tidligere vært tuberkulosesanatorium i 40 år, og var og er den største arbeidsplass i kommunen. Den gamle betjeningen fulgte med over i den nye.

Men det er stor forskjell på arbeidsvilkårene i et sanatorium og et hjem for psykisk utviklingshemmede. Det er lettere å kle på pasientene enn å lære dem å kle på seg selv, lettere å putte mat i munnen på dem enn å lære dem å spise. Men ved en slik «behandling» kan pasienten synke tilbake til fosterstadiet i løpet av noen år.

— Det skal sies til manges ros at de med alvor har gått inn for å omstille seg. De deltar i kurser og gjør sitt beste, forteller bestyrer Nome.

Nordisk tidsskrift Psykisk Utvecklingshämning

Med dette nr. av Hjertebladet følger et «innsmett» om det nordiske fagtidsskriftet innen omsorgen for de psykisk utviklingshemmede. Det kommer ut hvert kvartal, altså fire ganger i året, og heter «Psykisk Utvecklingshämning». Bladet har også norske medarbeidere, og artiklene kommer både på norsk, svensk og dansk. Både fagfolk og frivillige medarbeidere vil ha nytte av den verdifulle orientering som gis, ikke minst fra forskningen. Se adressen for tegning av abonnement i den vedlagte løpeseddelen.

Magnor — Brandval — Hvalstad — Trondheim — Ulefoss
Kristiansund N. — Sola — Kleive — Gjøvik

Kjøp alt på et sted — De får det i
SAGA MATSENTER
Magnor — Telefon 37 5 31
Alt i dagligvarer

ØSTLANDSKE
VINDU — DØRFABRIKK
Brandval — Telefon Kongsvinger 25 6 21

KR. AMVIK
Landhandleri
Hvalstad
Telefon Asker 78 13 91

A/S BYGGTEKNIKK
Kjøbmannsgt. 8 — Sentralbord 20 080
Trondheim

HOLLA SPAREBANK
*
Ulefoss

ARNE HOLM
Elektrisk Installasjonsforretning
Fjordgt. 47/49 - Trondheim - Tlf. 28 950

BESØK
WIGS FYSIKALSKE INSTITUTT
Strandgt. 17 - Telefon 72 9 56 - Gjøvik

FYSIOTERM
Fysikalsk Institutt
Kristiansund N. Telefon 74 450

MELØEN MEK. VERKSTED
Kristiansund N. — Tlf. 71 838
Monteringer og Motorreparasjoner

HARALD HATLING EFTF. A/S
Fjordgt. 38
Trondheim — Telefon 27 045

KLEIVE HANDEL OG
TØNNEFABRIKK A/S
6453 Kleive — Telefon Molde 42 322

A/S CURINGSENTRALEN
Strandgt. 3/5 — Gjøvik
Sentralbord 74 0 09
Produsent av STJERNEDEKK

A/S LYSKOPI
Nordregt. 23
Trondheim — Telefon 22 640

HJELDES MEK. VERKSTED A/S
Skips- og Industrireparasjoner
Trondheim - Telefon 21 924

Steinkjerhus markedsføres av
A/S NORSK PRE-BO
Sandgt. - Trondheim - Tlf. 27 161

BRØDR. DALBAK A/S
Kobber- og Blikkenslager
Kilen – Tønsberg - Telefon 12 336

JOHAN GJENDEM
Tidl. Brødr. Gjendem
Ovner - Kaminer
Elektriske husholdningsapp.
Molde Telefon 52 857 - 53 409

O. K. ELEKTRISKE
Aut. installatør i Stavanger og Hetland
Stavanger — Telefon 22 096

E. KRISTOFFERSEN
JÅNN KRISTOFFERSEN
GULLSMEDER
Kongsvinger
Godt utvalg i presangartikler

JOH. BAKKELI
MALERMESTER
(inneh. malermester Sverre Bakkeli)
Bygnings-, skips- og skilt-maling
Tapetsering — Gulvbelegg
Etabl. 1914 — Telefon 62 166
— HARSTAD —
Distriktets største forretning i bransjen
Egen farvehandel

KROSNES LANDHANDEL
Inneh.: Svein Halvorsen
Alt i Kolonial
Friske varer fra kjøledisk
Krossnes, Gressvik — Tlf. 27 189

REIDAR F. CHRISTENSEN
BAKERI & KONDITORI
Gressvik Telefon 27 202
Utsalg: Brogt. 17 Telefon 12 657

BLI- KO A/S
Blikk- og Kobberslagerverksted
Leiv Leas vei 10 - Telefon 22 870
Verksted: Forus — Telefon 63 707
Stavanger

JOHS. LEIKNES
Herre- og Gutteklær
Haugesund Telefon 23 200

VALKYRIEN SKOMAGASIN A/S
Valkyriegaten 3 - Tlf. 46 34 64
OSLO

ODDSTØL RADIO
Spesialforretning i Radio og TV
KRISTIANSUND N.
VELG KVALITET — VELG PHILIPS

KONGSBERG
I nye moderne lokaler i byens sentrum finner De banken vår
Vi ser fram til Deres Besøk
Hilsen
SANDSVÆR SPAREBANK

SVERRE BRODAHL
SPORT - CAMPING - FISKEUTSTYR
SKI - VÅPEN
Stabellsgt. 13 - Hønefoss - Tlf. 22 888

KJÆRAN BILSERVICE
Verdal — Telefon 88 623
Esso oljer og bensin

AGDER METALLVAREFABRIKK
Stenklev, Arendal — Tlf. 21 227

Ved besøk i TVEDESTRAND
anbefales min kafé
Trygve Arentsen & Co.
Bakeri og Konditori

FALKENSTEN KOLONIAL
Alt i dagligvarer
Falkensten - Telefon 42 0 17 — og
VAGN SØRENSENS DAGLIGVARE
Aschehougsgt. 3 - Tlf. 41 5 76 - Horten

ELEKTRO
Alt i Radio — Elektrisk — TV
Kristiansund N. — Telefon 73 838

ANKER HOLMBERG
Aut. Rørleggerfirma
N. Hjellegt. 25 - SKIEN - Tlf. 24 825

CHR. SØRENSEN
Slakterforretning
Kopervik — Telefon 159

A. H. EIDAL
Moderne møbler — Radio — TV
Nesbyen

VÆRKS KROA
Fina Servicestasjon og Kafeteria
Inneh.: Kåre Skaia
Froland Verk pr. Arendal — Tlf. 38 246

IRIS BLOMSTERHANDEL
Alt i Blomster
Kristiansund N. — Telefon 74 560

PORSGRUNN MEIERI
Melkebar
Porsgrunn - Tlf. 51 534, 50 302

VENNESLA FYSIKALSKE INSTITUTT
Inneh.: Fysioterapeut Svein Haugland
Vennesla — Telefon 39 401

FISKEFORSYNINGEN
Telefon 42 2 20 — Horten

ANTON K. DAVIDSEN
BLIKKENSLAGERVERKSTED
Telefoner 72 638 - 72 892 — Namsos

BUGGES KAROSSERIVERKSTED
Namsos — Telefon 72 150
Forhandler **Mazda biler**

KJELLS BYGG A/S
Spesialforretning i
Tepper og Gulvbelegg
Egen leggingsavdeling
Larvik —Telefon 83 653

HENRY JENSEN
BYGGMESTER
Namsos — Telefon 73 050

E-6 FINA-SERVICE
Inneh.: Thoresen
Bensin - Olje - Rekvisita - Service
1760 Berg st. — Telefon 95 1 80

BORRE KAROSSERI og SVEIS
Borre sentrum - Telefon 81 5 02
Karosseriarbeide
Smijernsarbeide - Platearbeide

SANDNES SEMENTVAREFABRIKK
Inneh.: S. Åkset
Mandal — Tlf. 62 2 15

Besøk
HALDEN MØBELFORRETNING
ALT I MØBLER
Repslagergt. 19 (tidl. Dokka Skofabrikk)
Halden — Telefon 82 534

BØRGE UNDHEIM
Hønseri
BRYNE — Telefon 84 355
Bankforbindelse Time Sparebank
Postgiro 6 66 61

OSCAR VISTE & CO.
Blikkenslagerforretning
Voss — Tlf. 11 054

ROLF FURUSETH
Entreprenørforretning
Dal — Eidsvoll — Tlf. 76 15 05
Nybygg og reparasjoner

KNUT OFSTAD
Gullsmed
Namsos — Telefon 72 662

KIRKEGATENS KJØTTHANDEL
Alt i Kjøtt — Flesk — Pølser
Kirkegt. 55 — Ålesund — Tlf. 24 268

ALT I BYGNINGSARTIKLER
DAL BYGG A/S
Dal — Telefon 76 16 15

BYGGMESTER
BIRGER PEDERSEN A/S
Entreprenørforretning
Namsos — Sentralbord 72 355

Greåker Glass- og Rammeforretning
Inneh.: Erling Jensen
Utfører alt i glassarbeide
Greåker — Tlf. 61 523

TVETERS BARNEKLÆR
Storgt. 7 - Kongsvinger - Tlf. 14 3 22
Vi selger kvalitetsvarer fra 0 til 12 år
Distriktets største utvalg

AUSTMARKA LANDHANDLERI
Austmarka
Telefon Kongsvinger 31 0 21
Inneh.: O. Asak

MICHAEL SCHAU OG SØNN
Telefon 23 160 — Hamar
BLIKK- OG KOBBERSLAGERVERKSTED
Ventilasjon — Varmluft — Vifter — Migthy plate
Aluminium takrenner og nedløp

HEDMAN & LANGERUD A/S
BAKERI — KONDITORI
Telefon 4107 - 4224
En gros 4335
Kongsvinger

KARL JOHANSGATENS BENSINSTASJON
Bensin - Oljer - Service
Sarpsborg — Telefon 53 506

Når De reiser gjennom Sarpsborg er
MATSTOVA OG PER GYNTHAGEN
på Torget spisestedet

HUNDSTAD LANDHANDLERI
Assortert Landhandleri
Anders Western - Tlf. 37 180 Røyse
Kull - Koks - Kunstgjødsel - Kraftfor
og malervarer - Forøvrig alt i kolonial
Fryserbokser tilleie

E. JONASSEN & CO.
Kristiansand S.
Delikatesseforretning —
Daglig nylaget fiskemat
Telefon 22 433

EGERSUND FRYSERI A/S
Egersund — Sentralbord 91 511

Velkommen til
RISUM SERVICESENTER
Inneh.: Arne Høibø
Vask - Olje - Smøring - Rekvisita
Halden — Telefon 84 496

JOTRON ELEKTRONIKK A/S
Levanger — Telefon 85 244
VHF Nødutstyr

Jernkonstruksjoner - Oljefyringstanker
Dører og Porter - Trykktanker
Cyklonanlegg
EINAR ØGREY
Mek. Verksted
Vågsbygd - 4600 Kr.sand S. 1 Tlf. 12325

JONAS ERIKSEN A/S
Skipshandel - Jernvarer - Malervarer
Kristiansund N. — Sentralbord 74 411

E. SOLBERG & CO. A/S
Råde - Telefon Moss 74 191
Alt i Jern- og Bygningsartikler

PHILIP HAUGE
AKSJESELSKAP
Elektroteknisk fabrikk
Nesttun pr. Bergen - Telefon (05) 27 33 54

MANDALS SPAREBANK

Mandal

*

Etablert 1840

RINGKNUTEN PUKKVERK

INNEH.: REIDAR JOHANNESSEN

●

Kongsgårdbukta

Kristiansand S. — Telefon 16 306

TO-TAKTSERVICE A/S
Salg og Service av
Evinrude utenbordsmotorer
Askeladden Plastbåter
Pankovn. 6 — Ørebekk — Tlf. 27 633

SOLUMS EFTF.
Lillestrøm - Tlf. 71 38 88 — eller
GARDINER & UTSTYR A/S
Strømmen - Tlf. 71 23 17
Stort utvalg i Gardiner og Sengeutstyr

TOMREN A/S
Storgt. 28 — Fredrikstad
Topp norsk konfeksjon i
Dame- og Herreklær

SUNDAL MEIERI A/L
Melk gir styrke
Sunndalsøra — Telefon 91 130

E. SLORER JACOBSEN & CO.
Speiderveien 29 - Fredrikstad
Telefoner: 16 540 - 16 945
«HAVETS DELIKATESSER»

Larsen Freseverktøy
K. LARSEN A/S — Verktøyfabrikk
Stokke — Telefon 86

R. G. LIOR — METALLSTØPERI
Strandveien — Rælingen
Telefon Lillestrøm 71 17 77

JOHS. SANDVIK A/S
«Skarpsko» traktorkjettinger
Sandvik Vinsjer — Mek. Verksted
Stokke — Tlf. 320

JOHN JOHNSEN
Trykkeri
Levanger — Telefon 81 723

IVAR LETNES
Spesialforretning i Kjøttvarer
Levanger — Telefon 81 355

A/S TRE OG FLIS
Alt i Gulvbelegg — Parkett
Blomsterdalen — Telefon 76 674

TRICO
Elsa Schrøder Toft
TRIKOTASJEFORRETNING
Telefon 183 - Privat 121
BRØNNØYSUND

CONDITORIETS CAFETERIA
SELSKAPSLOKALER
2200 Kongsvinger — Tlf. 15 2 01

TORILL's SALONG
DAMEFRISØR
Storgt. 5 - 2200 Kongsvinger - Tlf. 14 8 57

GLÅMDALEN
FYSIKALSKE INSTITUTT
Engensgt. 1 - 2200 Kongsvinger - Tlf. 15 1 12

En god handel gjør De i
ETO SPARKJØP A/S
2200 Kongsvinger - Tlf. 14 8 84

JORUNN JOHANSEN
Lefsebakeri
Verdal — Telefon 88 466

For god — nybrent kaffe
Legg veien om
KAFFESPESIALEN
Storgaten 11 - Sandefjord - Tlf. 62 555
Husk kaffe-automaten
Den står til tjeneste døgnet rundt

SAND SPAREBANK
Sand i Ryfylke - Telefon 51 107

GJØVIK OG OPPLAND
FISKEFORRETNING
Alt i Fisk — Gå til fagmannen
Gjøvik — Telefon 71 284

Målsøm av uniformer
- og vanlig konfeksjon

I. TALBERG
KONFEKSJONSFABRIKK
VÅGSTRANDA — Telefon 31

Egne stoffer

Mottar også leiesøm for firmaer

MOBILSTASJONEN
Alfred Skogmo
Spillum i Namdalen - Tlf. 72 061
Bensin — Oljer — Service
Cabbi og Cavalier Campingvogner

ROLF MYHRE
BUNTMAKER
Spesialforretning i pelsvarer
Fredrikstad — Telefon 15 627

ØSTBERGS TRYKKERI
Boktrykk — Offset
Telefon 11 563 — Fredrikstad

FAG-FOTO
Leif Sørlie
Larvik — Telefon 81 317

JOHAN SANENGEN A/S
Glassmesterverksted — Glass-sliperi
Thorbjørnsensgt. 17
Tlf. 12 501 — Fredrikstad

A-S OMAR NYQUIST's EFTF.
SKRAPJERN OG METALLER EN GROS
FREDRIKSTAD
Telefon 13 627 - 15 612

RØNNEBERG FOTHELSESENTER
Nykirkebakken 9 — Stavanger
Telefon 27 726

Nå kan De få
KJØLEAGGREGAT I MATBUA
Leveres av Lynis Kjølesutstyr
L. SØRENSEN MEK. VERKSTED
Industrivn. 3 - Stavanger - Tlf. 24 017

TJØSTHEIM & CO.
ENTREPRENØRFORRETNING
Spes.: Undervannsarbeide
Ø. Holmegt. 30 - Stavanger - Tlf. 29 237

E. FINSTAD
Aut. Installatør
Verdal — Tlf. 88 888
Spesialfirma i belysning
Komfyrer - Kjøleskap - Fryseskap m. m.

SKJEBERG AUTOSERVICE
Vask - Smøring - Service
Skjeberg — Telefon 68 391

TORBJØRN GRANDE
Byggmester
Verdal — Telefon 88 612
Privat Steinkjer 43 158

LØVSTRØM & NERLAND A/S
Herreekvipering
Folkets Hus - Telefon 25 704
Hamar

STAVANGER RØKERI
Stavanger — Telefon 23 584

KJELL TRANDEM
Aut. Rørlegger
Skotterud — Telefon 35 503

JOHS. BØRRESEN
Møbel-, Teppe- og Utstyrsforretning
Gjøvik — Tlf. 71 317

LUNDEGÅRD & THORESENS EFTF.
Trikotasjevarer - Garn
Sarpsborg — Telefon 52 225

KJELL BAKKEN
Byggmester og Entreprenørforretning
Autorisert i gruppe A, B, C1, D1
Moss
Fr. Solies vei 22 - Telefon 57 329

NILS VIKEN
Nygard st. pr. Gjøvik
Assortert forretning

Kanskje man skal tenke på kosten?
Alt i helsekost
FRUKTHUSET
Storgt. 41 - Tlf. 11 9 12 - 3100 Tønsberg

ATELIER GRETHE A/S
Storgt. 19 - 3100 Tønsberg - Tlf. 12 2 77

ANDERSEN & BAKKE
Entreprenørforretning A/S
3100 Tønsberg — Telefon 14 6 13

STAAL & SØNN
Maskinsnekkeri
Halden — Telefon 83 309
Alt i småartikler i tre

Velkommen til
TEKSTILMAGASINET A/S
Alt i metervarer
Pellygt. 35 — SARPSBORG — Tlf. 55 982

A/S TRONDHJEMS PAPIR- & PAPFABRIK
Trondheim — Telefon 20 706

AUTOPARK A/S
FALKENBORG
Trondheim — Telefon 19 565

OSCAR GRENAGER
Linoleum — Tapeter
Farvehandel — Vindusglass
Halden — Tlf. 82 235

JOH. KR. JOHANSEN
KOLONIALFORRETNING
Torvet 2 — Halden

TØNSBERG FERDIGBETONG A/S
Inneh.: A. Rui
Ferdigbetong i alle kvaliteter
Tønsberg Telefon 13 927
Sandefjord Telefon 67 202

BRØDRENE FJELD ELEKTRISK
Autorisert installatør
Værlegt. 18 — Tlf. 3194
MOSS

GRILLEN
Kafeteria — Friluftservering
Selskapslokaler
Telefon HOLMESTRAND 51 460
Rådhusgt. 11

Haugesund — Verdal — Drammen — Sandnes — Solbergelva — Steinkjer
Namsos — Porsgrunn — Kristiansand S. — Lierbyen — Gulskogen

GARDINER — TEPPER
SVELLAND
Byens utstyrsmagasin
Haraldsgt. 140 - Haugesund - Tlf. 21 222

RINDSEM MØLLE A/S
Verdal — Telefon 88 321

MABRO A/S
Bilgummiverksted
Hans Kiærsgt. 12 — 3000 Drammen
Telefon 83 34 66

Besøk
ÅSPAVILJONGEN RESTAURANT
God mat — God utsikt
3000 Drammen — Telefon 83 37 47

BRØDR. MYRHAUGEN
Murmestere
Trones — Telefon 63 018
SANDNES

INGENIØRFIRMA NOR-KLIMA
SVERRE SVENDSEN & CO.
Varme — Ventilasjon — Klimaanlegg
Tollbodgt. 8 - Tlf. 83 59 43 - 3000 Drammen

FOTOMAGASINET
Film, fremkalling, kopiering, albums, rammer
Dagny Holthe
N. Storgt. 1 — DRAMMEN
Telefon 83 38 32

DRAMMENS SVEISEVERKSTED
Bjørnstjerne Bjørnsonsgt. 104 - Drammen
Telefon 83 74 83
ALT I SVEISEARBEID
Utleie av mobilkran

SOLBERG SERVICE-SENTER
Inneh.: A. Warderud
Olje - Bensin - Smøring - Vask - Rekvisita
Solbergelva — Telefon Drammen 82 72 26

STEINKJER MATSENTER & MATHJØRNET
ASS. MATVAREFORRETNING
Steinkjer — Telefoner 61 602 - 61 780

A/L NAMDAL KORNSILO
Namsos — Telefon 73 196

PORSGRUNN HANDELSLAG
Ass. forretning
3900 Porsgrunn — Telefon 52 2 79

Blåsesand - Vi leverer alle sorter spesialsiktet sand til blåsing, finpussing og filtrering - Leveres i sekker á 50 kg.
BRØDR. HANSEN SANDTAK
Tollnes pr. Porsgrunn - Tlf. 51 246

Christiansands Babymagasin
ALT FOR BABY OG BARN
Markensgt. 26
Kristiansand S. — Telefon 22 646

Besøk
OLAF HYGGEN'S HAVESENTER
Telefon 84 67 02 — Kjellstad — Lierbyen

GULSKOGEN GARTNERI
SNITT BLOMSTER
Gulskogen — Telefon 83 35 80

MELLEMSTRANDS TREVAREINDUSTRI
MØBELPRODUKSJON
Vigrestad — Jæren
Telefon Vigrestad 87 130

BRING MØBELSENTER A/S
Storgt. 32
Lillehammer Telefon 53 380

BRØDRENE KVIA
OFFENTLIG SLAKTERI
N æ r b ø
Telefon kontor og slaktehus 85 436
Telefon pølseri og butikk 85 127

MØBLER & LYS A/S
Alt i Møbler og Lamper
Sellebakk — Tlf. 14 341

A/S STOKKE PUKKVERK
Stokke — Tlf. 327
Pukk - Singel - Veigrus

SKAL DE KJØPE
SOVEROMSMØBLAR?
Sjå då først våre modeller.
Desse er Stilfulle - Prydfulle og Praktiske
Skogen Møbelfabrikk A/S
Rødland — tlf. Velandsnes 60 b

OLAF B. TERJESEN A/S
Aut. Rørlegger
Teie — Tlf. 20 848

Ragnar Olsen Karosseriverksted
Utfører all slags Karosseri og Opprettingsarbeid
Kalbergvn. 6 Tlf. 55 1 83 - 1500 Moss

EVENSEN & EVENSEN
Aut. Entreprenørforretning
ALT I MUR - TRE - BETONG
Tlf. 52 147 — Lillehammer

Alt til hagen på et sted — Velkommen inn
LILLEHAMMER HAGESENTER
Telefon 51 7 08

TRÆLEBORG BAKERI A/S
Tønsberg — Telefon 12 423

H. LØVOLD
Fiskeforretning - Fast bilrute
Namsos — Telefon 72 773

HELGE SOLUM TEPPEFORRETNING
Spesialforretning i vegg til vegg-tepper og i avpassede tepper
Helgerødgt. 7 - 1500 Moss - Tlf. 57 4 70

KARL HOLM
Slakter og Pølsemakerforretning
Arendal — Tlf. 21 134

LEIF ROTMO
Ass. landhandel
Helgådalen
Telefon Verdal 80 473

GLITRE GARTNERI
Inneh.: A. J. Andersen
Alt i planter og blomster
Teie pr. Tønsberg — Telefon 20 578

SKOTØYMAGASINET
Telefon 3076 — ÅRNES
Skotøy — Herreekvipering
Sportsartikler — Møbler

BRØDR. AAKVIK A/S
Entreprenørforretning
Ålesund — Sentralbord 24 651

LOTTE GARN & TRIKOTASJE
Ålesund — Telefon 21 829

A/S BUSSBYGG
Bilgummi — Karosserifabrikk
Hoverforhandler for Brigsteon bilgummi
for Møre og Romsdal
Hovedforhandler for NSU biler
Hovdenakken — Telefon 19

«DE TRE NØSTER»
Garn - Trikotasje - Kjoler
Tlf. 82 194
Skreia og Lena

STANGE ELEKTRISKE
Elektrisk forretning
Aut. Installatør
Telefon 31 430 — Stange

FREMKALLING — KOPIERING
Den beste service, hurtigste levering til rimeligste priser får De når De sender Deres filmer til
Døhlens Fotolaboratorium
Strømmen

ALVHILD JØRGENSEN
Håndarbeider - Garn - Brukskunst
NOTODDEN
Tlf. 11 693

A. OPSAHLS EFTF.
Gunnar Erichsen
Kjøttforretning
Telefon 86 20 94 - SKI

LILLESTRØM KONFEKSJON
LILLESTRØM
HERRE-, GUTTE- og PIKEKLÆR

Glassmester REIDAR HESLER
Stasjonsvn. 39 — Strømmen
Telefon 71 29 16
Kunst- og Bygningsglassmesteri

EINAR ØVERLI
Trelasthandler
Hamar — Tlf. 23 692

EIVIND J. ALHAUG
Entreprenør
Hamar — Tlf. 22 954

De får mange tips ved en rundtur i vår forretning. — Gå innom
SIG. BERGERSEN
Nittedalsgt. 19, Lillestrøm, Tlf. 71 13 03
Glass - Stentøy - Kjøkkenutstyr - Damevesker - Parfyme - Leketøy

KLAUS LANGSHOLDT
Aut. Rørleggerfirma
1700 Sarpsborg — Telefon 53 9 88

Hamar — Ålesund — Stjørdal — Tingvoll — Mandal — Mosjøen
Nøtterøy — Molde — Barkåker — Askim

SVERRE MAGNUS GISET A/S
Optiker
Hamar — Tlf. 21 230

BRØDRENE SKÅRET
Elektrisk monteringsverksted
Hamar — Tlf. 25 621

HAMAR RØRLEGGERBEDRIFT A/S
Aut. Rørlegger
Skolegt. 12, Hamar — Tlf. 23 024

O. NØRVE A/S
Ålesund — Sentralbord 25 740
Trelast — Bygningsartikler

OSCAR BERG A/S
Tekstilmagasin
Stjørdal — Telefon 94 433

P. HASSELØ & CO.
Kolonial - Sild - Fisk - Glass - Krustøy
Tingvoll — Tlf. 71

GREVEN KAFETERIA
Mandal — Telefon 61 440

MOSJØEN SKOTØYMAGASIN
C. M. Havigsgt. 14 - Tlf. 70 251
ALT I SKOTØY
Mosjøen

SOLVANG BENSIN & SERVICE
Synnøve og Vigleif By
Furnesvn. 111 - 2300 Hamar - Tlf. 22 6 65
Vask - Smøring - Oljeskift - Rekvisita
Parafin - Fyringsolje — Kiosk: Tobakk - Frukt - Sjokolade - Is - Mineralvann

BJ. TANGEN
Heidemannsgt. 31 - 2300 Hamar
Telefon 23 2 43
Kolonial - Tobakk - Frukt

SKOGVEIEN AUTO A/S
Bilforretning — Mobilstasjon
Bensin - Olje - Service
Hamar — Tlf. 22 090

STÅL & ALUMINIUM SVEIS A/S
Tenvik
Nøtterøy Telefon 83 318

O. WIIG
Farvehandel
Molde — Telefon 51 744

GUTU'S AUTO
AUT. BILVERKSTED
Bensin og Oljer
Citroen forhandler
Barkåker — Telefon 29 257

N. M. RYGH
GLASSMAGASIN
Ålesund — Telefon 22 291

BRØDRENE HUSE & SØNNER
Murmester- og Entreprenørforretning
Askim — Telefoner: 88 17 64 - 88 25 79

HOTELL SOCIETETEN
Vertskap: Marit og Finn Vik
3080 Holmestrand — Telefon 51 7 98

OLAVSENS ELEKTRISKE
Aut. installatør
Fredrikstad — Telefon 15 275

PETTERSENS SØNNER
Lakkeringsverksted
Moum pr. Fredrikstad — Tlf. 14 374
Alt i lakkering av person- og lastebiler

MÜLLERS MARINA
Hj. Nilsensgt. 9 — Fredrikstad
Telefon 11 871
BENTE MÜLLERS SALONG
Brochsgt. 1 — Fredrikstad
Telefon 13 146

Gode og rimelige sko
SKO-HENRIK
Håkon Gamlesgt. 5—7
Tønsberg — Telefon 12 965

A/S DANTHERM
Varmluftaggregater
Tønsberg — Telefon 12 121

VESTFOLD DYKKERSENTER A/S
Spesialforretning i dykkerutstyr
Farmands vei 13
Tønsberg — Telefon 15 839

NØTTERØY HAGESERVICE
Anleggsgartneri
Planlegger og utfører nye anlegg
3130 Teie Telefon 15 032

STOR-VASK A/S
Telefoner 26 666 - 27 696
SKIEN

SYSTEM-SERVICE A/S
Alt i kontormaskiner
Telefoner 24 790 - 24 791
Blomsgt. 33 SKIEN

KALAND RUSTFRITT
Mellumveien 1 - SKIEN - Tlf. 26 568
Rustfritt utstyr til storkjøkken

OLAV SØRHAUG & CO.
Trelastforretning
Stokke — Telefon 16

BENYTT
Geo Selskapsmat
GEO VARESENTER
Åsgårdstrand - Telefon 81 004

EUGEN SØRENSEN
Tepper — Møbler
Holmestrand — Telefon 51 207

H. A. DAHLS MØBELFORRETNING A/S
Møbler — Tepper
Brevik — Telefon 70 034

S. NYGAARD & CO.
Møbel & Utstyrsforretning
Molde — Telefon 51 031

Stavanger — Sandefjord — Molde — Ålesund — Minnesund
Sør-Audnedal — Skudeneshavn — Larvik — Hønefoss — Spillum

A/S SERVICE
Ålesund — Telefon 21 517
Radio — TV

ARNE A. WAMS EFTF.
ALT I DAGLIGVARER
Tlf. 85 70 07 — Vikersund

AUDNA BRUK
Alt i trelast for nybygg og reparasjoner
Sør-Audnedal — Telefon 65 140

SANDAR BILLAKKERING
Haukerød
Sandefjord — Telefon 75 266

MATHIAS JULNES
Byggmester
Molde Telefon 53 042

ANDERS LØCHEN FOGTH
Spesialforretning i briller og kikkerter
Søndre torv, Hønefoss
Telefon 21 437 — Hønefoss

E. P. AASE
Alt i Kolonial
Sandnes — Tlf. 61 618

SØRENSENS EFTF.
BAKERI
2092 Minnesund — Telefon 76 80 78

Hundhammer Eskefabrikk A/S
Konditoresker — Smørbrødesker
Trådstiftesker — Fittingesker
Meieriemballasje
Mariero — postadr. 4010 Stavanger
Hillevåg - Tlf. Stavanger 36 503, 29 160

JOHAN P. BJØRNSETH
FRUKT & TOBAKK
Ålesund — Telefon 22 081

Vi leverer også
HYDRAULISKE
vripropelleranlegg
A/S HEIMDALMOTOR
Molde — Tlf. 52 155

BLOMSTERSERVICE
Inneh.: V. Wilhelmsen
ALT I BLOMSTER
Hundevåg — Stavanger
Telefoner: 47 261 - 47 284

SKUDENESHAVN RØRLEGGERFORRETNING
Aut. Rørleggerfirma
Skudeneshavn — Telefon 58 338

EDB SENTRALEN A/S MOLDE
Molde — Sentralbord 53 833

ELVIN LINDSTRØMS EFTF.
Gunv. Hamre
Granit og Marmorsliperi
Stavanger — Tlf. 25 612

TORGER NAVERSEN
Aut. Rørleggerbedrift
STAVANGER
Telefon 23 383

Universitetsbibl. i Oslo
avd. Norsk Pedagogisk
Studiesamling
Observatoriegt. 1

OSLO 2

NAMSOS FYSIKALSKE INSTITUTT

Namsos — Tlf. 72 544

I. IVERSEN A/S

Aut. Rørleggerforretning
Arildsgt. 5 — Trondheim
Telefon 23 006

SKI BYGG

Telefoner: 86 10 19 - 86 10 37

Bygningsartikler

Grafia Boktrykkeri, Oslo